

EMANUEL KARASU BİYOGRAFİSİNE KATKI (I)

KARASU VE II. ABDÜLHAMİD İLE İLİŞKİSİ

NECMETTİN ALKAN

Bu çalışmada ele alınan Emanuel Karasu, hem II. Abdülhamid muhalifi etkili bir Jöntürk, hem mason locası üstadı ve hem de jurnalcisi olarak ilginç bazı özellikleri kendinde toplamaktadır. Araştırmamız, Karasu'nun hayat hikâyesine girmeden, onun Sultan II. Abdülhamid'le olan münasebeti, muhalifliği, Jöntürk hareketi içindeki faaliyetleri ve jurnalleri üzerine odaklanmaktadır. Karasu'nun, II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle alakalı olarak izlenimlerini anlattığı Alman Frankfurter Zeitung gazetesindeki uzun röportajı, ikinci bir makalede ele alınacaktır.

Selanik'te Macedonia Risorta Mason locası üyesi ve İstanbul mebusu Emanuel Karasu (1862-1934).

Aksi belirtilmedikçe tüm fotoğraflar Roni Margulies arşivinden alınmıştır.

Sultan II. Abdülhamid (1876-1909) dönemi ve muhalifleriyle alakalı kaleme alınan çalışmalara bakıldığında, Jöntürk hareketi/Jöntürkler, İttihad ve Terakki, masonluk/masonlar ve jurnalcilik/jurnalciler gibi terimlerin

fazlasıyla zikredildiği görülecektir. Jöntürkler ve onların siyasi partisi olarak kurulan İttihad ve Terakki ile masonlar, II. Abdülhamid karşısında Meşrutiyet'in yeniden ilan edilmesi ve Kanun-ı Esasi'nin tekrar yürürlüğe girmesi yolunda verilen mücadele etrafında birleşmişlerdi. Uzun ve yorucu bir mücadelenin sonucunda arzu ettikleri hedeflere ulaşmalarına rağmen bununla yetinmemiş, akabinde gelişen birtakım olayların verdiği fırsatı değerlendirmiş, amansız düşmanları sultanın tahttan indirilmesi gibi daha farklı ikinci bir amacı da gerçekleştirmişlerdi. İsimleri zikredilen bu oluşumlar, ilginç bir bütünlük içinde fonksiyonlarını başarılı bir şekilde icra etmek suretiyle, var oluş sebepleri olan II. Abdülhamid'in mutlakiyet yönetimine son vermişler ve nihai olarak da onu tahttan indirmek suretiyle intikamlarını almışlardı. Bu şekilde çok çetin geçen II. Abdülhamid-Jöntürk mücadelesi, Jöntürkler için kesin galibiyetiyle sona ermiştir.

Bu dört terimle birlikte zikredilen jurnalciliği aslında çok farklı bir bağlamda ele almak gerekiyor. Jurnaller,

istibdat yönetiminin bânisi olarak kabul edilen Sultan II. Abdülhamid'e karşı yapılan Meşrutiyet mücadelesinde, muhalifler ve faaliyetlerinin padişaha veya ilgili emniyet birimlerine ihbar edilmesiydi. Verilen jurnallerle, II. Abdülhamid karşıtı örgütlü muhalefetin, özellikle Jöntürklerin ve bunların faaliyetlerinin bir şekilde gün yüzüne çıkartılmasına ve Osmanlı emniyet kuvvetleri tarafından etkisiz hale getirilmesine vesile olunmaktaydı. Bir taraftan muhalefet zayıflatılırken, diğer taraftan da Sultan II. Abdülhamid'in mutlaki yönetiminin devamı sağlanmaktaydı. Bu şekilde jurnalcilik, II. Abdülhamid yönetiminin muhaliflerle mücadelesinde, ki muhalefet genel olarak Jöntürklerle özdeşleşmiştir, en etkili araçlardan biri olmuştur.

Bu tespitlerden de anlaşılacağı gibi, -en azından jurnalin mantığı ve işlevi açısından- jurnalciler ve başta sultan karşıtı Jöntürkler olmak üzere diğer muhalifler, gerek zihniyet ve gerekse gaye nokta-i nazarında çatışmaktaydılar. Yani hem II. Abdülhamid'in muhalifi olmak ve hem de sultan karşıtı faaliyetleri

II. Abdülhamid, Yıldız Sarayı'nda cuma selamlığında.

Elisa Zonaro, Fausto Zonaro Retrospektif resim sergisi broşürü, Hakan Karateke'nin *Padışahım Çok Yaşa* kitabından alınmıştır.

kendisine ihbar etmek, normal şartlarda tezat teşkil etmekteydi.

Dolayısıyla, II. Abdülhamid'e veya devletin emniyet birimlerine istihbarat sağlayan jurnalciler arasında Jöntürklerin olmaması; başka bir ifadeyle, bunların Jöntürk karşıtı olması veya en azından Jöntürlere sempatiyle bakmaması; özellikle de hareket içinde etkili olan şahısların adlarının jurnal veya jurnalcilikle yan yana zikredilmemesi gerekir. Olsa olsa, ancak jurnal mağduru olarak gündeme gelmelidirler. Fakat durum gerçekte hiç de öyle değil; aksine, Jöntürk hareketine mensup olup da adı jurnalcilerle zikredilen Jöntürklerin var oldukları bilinmektedir.

Bundan dolayıdır ki, II. Abdülhamid'e verilen binlerce jurnalın tasnifi ve değerlendirilmesi için 1908 İhtilali'nin hemen ardından bir heyet teşkil edilmiş ve bu heyetin uzun süren çalışması neticesinde jurnalcilerin listesi ile jurnaller başlangıçta muhafaza edilmiş, ancak daha sonra, Enver Paşa'nın Harbiye Nazırı olmasının ardından ani bir kararla yakılarak imha edilmişti.¹ Jurnallerin imha edilmesinin akla gelen en önemli

nedeni, yayınlanması durumunda pek çok Jöntürk jurnalcinin deşifre olmasıyla, toplumsal ve siyasi olarak çok ciddi sıkıntılar tezahür etmesi ihtimalinin belirmesiydi. Nitekim Mahmud Şevket Paşa'nın da açıkça ifade ettiği gibi, bu durum tefrikaya neden olabilir ve "bir aile efradını, hatta baba ve oğulları birbirine hâsım" edebilirdi. Üstelik kendisi, şaka dahi olsa, "Ne bilirsiniz, benim de jurnalim çıkmayacağını!"² diyerek, kafalardaki bu sıkıntıyı net bir şekilde dile getirmişti.

Bu çalışmada ele alınan Emanuel Karasu, hem II. Abdülhamid muhalifi etkili bir Jöntürk, hem mason locası üstadı ve hem de jurnalciler olarak ilginç bazı özellikleri kendinde toplamaktadır. Araştırmamız, Karasu'nun hayat hikâyesine girmeden, onun Sultan II. Abdülhamid'le olan münasebeti, muhalifliği, Jöntürk hareketi içindeki faaliyetleri ve verdiği jurnaller üzerine odaklanmaktadır. Karasu'nun, II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle alakalı olarak izlenimlerini anlattığı, Alman *Frankfurter Zeitung* gazetesindeki uzun röportajı, ikinci bir makalede ele alınacaktır.

KARASU'NUN FARKLI ÖZELLİKLERİ

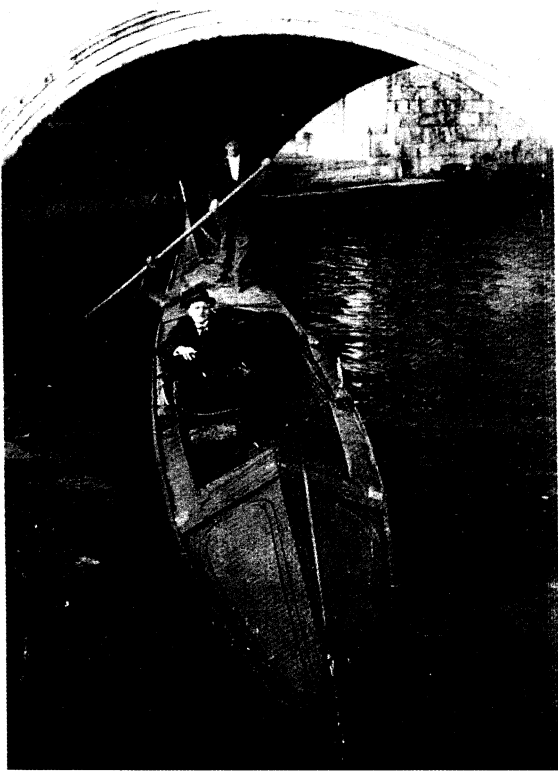
Emanuel Karasu, Osmanlı tarihinin son dönemlerinde sahneye çıkan etkili şahsiyetlerden olmasına rağmen, hakkında pek fazla bir araştırma yapılmamıştır. Bundan dolayı, Edhem Eldem'in haklı ifadesiyle, kendisi "meşhur ama meçhul"³ bir tarihi şahsiyet olarak adlandırılabilir. Mevcut bilgilere göre Karasu, 1862 yılında Selanik'te doğmuş ve 1934'te İstanbul'da ölmüştür. Emanuel Karasu, aslen İspanya'dan Osmanlı Devleti'ne göç eden Sefarad Yahudilerinden olup, Selanik'te dava vekilliği yapmaktaydı. Kendisinin Siyonist olup olmadığına dair tartışmalara gelince, Jacob M. Landau, Karasu'nun anti-Siyonist olduğunu belirtse de,⁴ dönemin önemli simalarından Fethi Okyar hatıratında, Karasu'nun 1898'de Sultan II. Abdülhamid'i ziyaret ederek Kudüs sancağında kendileri için toprak satılmasını teklif eden Siyonist heyetin içinde yer aldığını iddia etmektedir.⁵ Selanik'teki "Macedonia Risorta" mason locasını kuran ve pek çok Jöntürk subay ile sivilin mason yapılmasında etkili olan Karasu,⁶ aynı zamanda bu locanın büyük üstadıydı.⁷

Bu arada, Karasu'nun Jöntürk hareketi ve Jöntürkler için ne anlam ifade ettiğine de değinmek gerekiyor: Bernard Lewis'in, Karasu'nun Jöntürk hareketi için "önemsiz bir sima" olduğu iddiasına rağmen,⁸ dönemin İngiliz Sefiri Sir Gerard Lowther, Hariciye Nazırı Sir Edward Grey'e yazdığı uzun raporda, Karasu'nun İttihad

kolektif önderliği için bir cephe savaşçısı" çıkardığını, yine Karasu'nun hem ihtilalden önce, hem de sonra Jöntürk hareketinin "en önemli simalarından" biri olduğunu belirtmektedir.¹² Dönemin etkili isimlerinden Hüseyin Cahit de Karasu'nun hareket için ne kadar önemli olduğunu vurgularken, kendisinin İttihad

tanın tahttan indirilme kararını kendisine tebliğ eden heyetin de üyesiydi. Üyelikten de öte, *Encyclopaedia Judaica*'daki Karasu maddesine göre, aynı zamanda "bu heyetin başkanı" idi.¹⁸ Fakat *Encyclopedia Judaica* bu bilgiyi verse de, mevcut çalışmalarda ve ilgili hatıratlarda bunu teyit edecek herhangi bir bilgiye rastlan-

Feroz Ahmad, Yahudi cemaatinin kendisini cemiyet ile tamamen özdeşleştirdiğini belirttiikten sonra, yalnızca bu cemaatin Emanuel Karasu'nun kişiliğinde "partinin kolektif önderliği için bir cephe savaşçısı" çıkardığını; yine Karasu'nun hem ihtilalden önce, hem de sonra Jöntürk hareketinin "en önemli simalarından" biri olduğunu belirtmektedir.

Pasaportundan defalarca İtalya'ya gittiği anlaşılan Emanuel Karasu, Venedik'te.

R. Margulies
Toplumsal Tarih,
sayı 21.

ve Terakki Cemiyeti'ndeki rolünü anlatırken, onu cemiyetin Selanik şubesinin "beyni ve Ulysses"i, -cin fikirli Odysseus'un Latince adı- olarak adlandırmaktaydı.⁹ Nitekim Karasu II. Abdülhamid'e karşı mücadele etmiş, hem Jöntürklerle yardımda bulunmuş¹⁰ hem de çok kritik görevler ifa etmişti.¹¹ Feroz Ahmad da Yahudi cemaatinin kendisini cemiyet ile tamamen özdeşleştirdiğini belirttiikten sonra, yalnızca bu cemaatin Emanuel Karasu'nun kişiliğinde "partinin

ve Terakki içinde "Meşrutiyet ideali" için çalışmış bir "mücahit" olduğunu belirtmektedir.¹³

Bizzat Karasu'nun Francis Mc Cullagh'a anlattığına göre, ihtilalden kısa bir süre önce cemiyet adına zemin yoklamak amacıyla İstanbul'a gelmesi,¹⁴ kendisinin cemiyet içindeki rolünü yeterince anlatmaktadır. Üç gün süren bu seyahatin asıl gayesini ve kimlerle görüşüldüğünü merak eden Zaptiye Nezareti, Talat Bey'i ve Karasu'yu takibe almış ve tahkikat neticesinde ilmiyeden ve masonlardan bazı kişilerle görüştüklerini tespit etmişti. Tahsin Paşa'nın bildirdiğine göre; sorguya alınan Emanuel Karasu, "takip olunan maksatla hiç münasebeti olmayan birtakım işler için geldiğini" ifade etmişti.¹⁵ Karasu'nun, II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi konusundaki meclis kararının kendisine sunulmasıyla alakalı olarak Alman *Frankfurter Zeitung*'un muhbirine anlattığına göre, bu tutuklama Meşrutiyet'in ilan edilmesinden aylar önce cereyan etmişti.¹⁶ Karasu, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra "İttihad ve Terakki Cemiyeti"nden 1908, 1912 ve 1914 olmak üzere üç kez mebus seçilmişti.¹⁷

Bütün bu özelliklerinin haricinde daha da önemlisi, Emanuel Karasu Jöntürklerin II. Abdülhamid'e karşı mücadelesinin adeta finali olan sul-

mamıştır. Aksine, Mc Gullagh, heyetin sözcüsü ve başkanının Esad Paşa olduğunu belirtmektedir.¹⁹ Nitekim Karasu'nun *Frankfurter Zeitung*'un muhbirine anlattığı, söz konusu kararı Esad Paşa'nın ilettiği bilgisinden de hareket edilirse, heyetin başının Karasu değil de Esad Paşa olduğu görülecektir. Karasu'nun bu heyete dahil olmasıyla alakalı çok daha ilginç bir iddiayı, Roni Margulies ortaya atmıştır: Buna göre, Karasu'nun bu heyete girmesi öyle sıradan bir görevlendirme olmayıp, bizzat kendisinin ısrarıyla gerçekleşmiştir. Buna göre Karasu, "ya siyonizme karşı çıkmış olan İslâm'ın önderinin küçük düşürülmesine şahit olmak için, ya da Türkiye Grand Orient locasının şefi olarak" bu heyete dahil olmak konusunda ısrar etmişti.²⁰ Margulies'in bu tespiti de, yukarıdaki satırlarda temas edilen, Karasu'nun aslında Siyonizmle bir şekilde bağlantılı olduğu iddialarına destek verecek bir nitelik arz etmektedir.

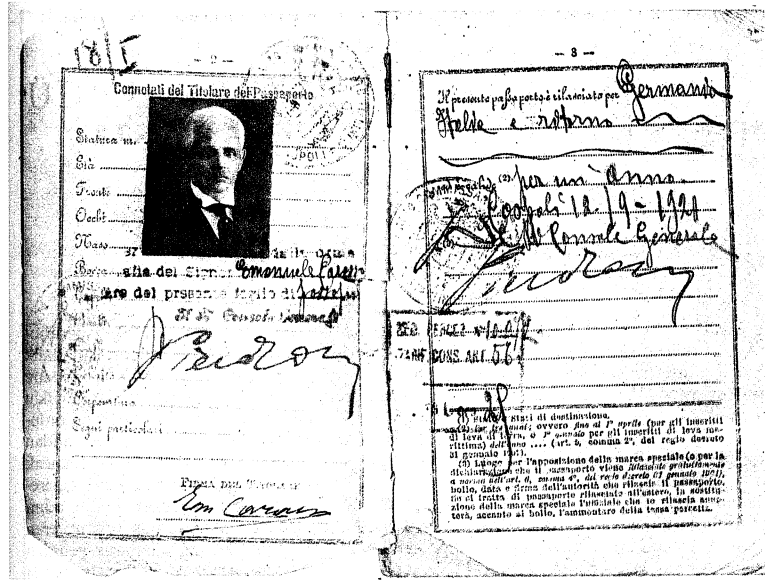
Buraya kadar sıralanan; Emanuel Karasu'nun Jöntürk hareketine mensup, İttihad ve Terakki Fırkası'nda mebus ve mason olması özellikleri, yukarıda II. Abdülhamid karşıtlığını ifade eden üç terimle birebir örtüşmektedir. Bu durum, mevcut araştırmalarla da bütünlük arz etmektedir. Bunlar haricinde, yine girişte zikredilen diğer bir terim, yani jurnalcılık,

Karasu'nun başka bir özelliği olarak karşımıza çıkmıştır. Genel olarak mevcut araştırmalarda çok fazla öne çıkmamasına veya vurgulanmamasına rağmen, Karasu, Sultan II. Abdülhamid'e jurnalcilik yapan yüzlerce, belki de binlerce kişiden; başka bir ifadeyle, tezat olsa da "gizli" jurnalcı Jöntürklerden bir tanesiydi.²¹ Emanuel Karasu, bir taraftan Sultan II. Abdülhamid'e muhalif harekette yer alarak onun yönetimine karşı mücadele verirken, diğer taraftan da aynı sultana jurnalcilik yapıyordu. Nitekim Karasu'nun II. Abdülhamid'e jurnalcilik yaptığını ispat eden en az üç jurnal ve bir de şikâyet mektubunun varlığı bilinmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi, jurnallerin önemli bir kısmı ve jurnalcilerin listesi Enver Paşa'nın emriyle imha edildiği için, gerçek sayıyı tespit etme imkânımız bulunmamaktadır.

KARASU'NUN JURNALLERİ

Üzerinde "Selanik Dava Vekillerinden Emanuel Karasu Kulları" yazan ve altına Emanuel Karasu mührü basılı olan, bunun dışında herhangi bir tarih yer almayan ilk jurnalın girişinde genel bir ihbar yapılmaktadır. Buna göre, Selanik'teki genel kahvehanelerde, halkın "fikrini ifsâd" edecek bazı makaleleri ihtiva eden Avrupa'da yayınlanmış gazetelerin serbestçe okunduğu ve bunların polis dairesi tarafından kati olarak engellenmediği iddia edilmektedir. Karasu bu genel iddiasını ispat edebilmek için devamında şu somut bilgileri vermektedir: Fransa'da "dünkü gün" yayınlanan "Maten" gazetesinde yer alan, "Sultan Mecid hafidleri tarafından Ahâli-i Osmaniye'ye davet" başlığı altında halkı "ihtilâlâ da'vet [eden] ve kâle alınmayacak hilâf-ı ubüdiyet bir çok hezeyânı" içeren bir makale, Selanik'in "Mihr-i Nâs" mevkiinde bulunan "Orfeyon" kıraathanesinde pek çok kişi tarafından okunmaktadır. Jurnalın son kısmında ise mevcut durumun devamının "mahzurdan sâlim" olmadığı için bu jurnalı verdiğini belirtmektedir.²² Karasu, bu şekilde halkı ihtilâlâ da'vet ettiği şeklinde değerlendirdiği

tehlikeli fikirler içeren Fransız gazetesinin kahvehanede okunmasını sultana jurnallemekle, aslında farkında olarak veya olmayarak Jöntürklerin savundukları fikirlerin Abdülhamid yönetimi için zararlı olduğunu ve halkı yönetim karşısında isyana teşvik edebileceğini iddia etmektedir. Bu ifadeler, dolaylı olarak

Emanuel Karasu, İstanbul'daki konsolosluktan 12.9.1921 tarihinde İtalyan pasaportu alır.

Jöntürklerin savundukları fikirleri zararlı olarak nitelendirmekte ve sultanın bunlara karşı tedbir almasını istemektedir.

Aynı şekilde, isminin ve mesleğinin geçtiği ibare ile şahsi mührünün altında yer alan ikinci jurnal ise çok daha farklı bilgiler ihtiva etmektedir. Buna göre, "hükümdârın aleyhindeki" anarşistlerden Viçino'nun liderliğinde birkaç kişinin "bilâ-mâni diyâr-ı ecnebiyeden" Selanik'e gelerek 19 Ağustos'a kadar polis nezaretinden kurtularak İstanbul'a girebilmek için vesile aradıklarını bizzat kendi araştırmaları sonucunda öğrenmiştir. Söz konusu anarşistlerin yakalanmasının ardından yapılacak bir tahkikat neticesinde, bunların "hüviyetleri ve muzmerlerinde merkez olan habâsetleri güneş gibi tezâhür" edeceğini eklemiştir.²³ Karasu bu şekilde, Jöntürkleri veya savundukları fikirleri ihbardan ziyade, İstanbul'a girmek isteyen ve sultana karşı veya İstanbul'da diğer hedeflere yönelik yapılabilecek kaynağı yabancı muhtemel anarşist eylemlere karşı merkezi ikaz etmektedir.

Karasu'nun son jurnaline göre, Sergi-i Umumiye'ye gitmek bahanesiyle yola çıkan Tabib Rifat ve Mehmet Aziz efendilerin gerçek niyetleri seyahat olmayıp, Avrupa'daki "erbâbı fesâda" katılmak olduğu için, bunlara "müsaade" edilmemelidir.²⁴ Emanuel Karasu'nun bu jurnalı ilk iki jurnalden çok farklı bir özelliği

sahiptir. Kendisi burada, umumi sergiye gitmek için yola çıkan şahısların amaçlarının aslında Avrupa'daki "erbâbı fesâda" katılmak olduğunu ve bunlara müsaade edilmemesi gerektiğini sultana ihbar etmektedir. Avrupa'daki "Erbâb-ı fesâd"dan kasıt, hiç şüphesiz Jöntürk hareketine mensup olan kişilerdir. Böylelikle, kendisinin de dahil olduğu Jöntürkleri fesat ehli olarak nitelendirmesi, oldukça ilgi çekici olsa gerekir.

Emanuel Karasu'nun bu jurnalleri dışında, kimi Bulgarların yasa dışı faaliyetlerini merkeze bildirdiği bazı belgeler de arşivde bulunmaktadır. Nitekim bunlardan bir tanesine göre; Karasu, amelelik yapmak bahanesiyle Bulgaristan'a giden Manastırlı ve Selanikli bazı Bulgarların "eşkiya"ya katıldıklarını bildirmektedir. Ayrıca, Vodina kazasına bağlı Bulgar köylerinde çok miktarda "silah" bulunduğunu da söylemektedir.²⁵ Karasu bu belge de ise, Jöntürkler haricinde çok farklı bir siyasi grubu, Makedonya'da Osmanlı hâkimiyetine karşı mücadele eden Bulgar eşkiyaları merkeze şikâyet etmektedir.

Karasu'nun, İstanbul Arnavutköy Sefarat Mezarlığı'nda 1934'te defnedildiğini belgeleyen mezar taşı.

rini sultana ispiyonlayan bir jurnalcı olarak çıkmaktadır karşımıza. Bu iki farklı özellik, tarihçiler için ciddi bir problem olarak aydınlatılmayı beklemektedir.

Aynı şekilde, Sultan II. Abdülhamid'e verdiği jurnaller hakkında da benzer bir belirsizlik bulunmaktadır. Özellikle de verdiği jurnallerin tarihleri belli olmadığı için, Karasu'nun hayatının hangi döneminde jurnalcılık yaptığını tespit edemiyoruz. Karasu'nun jurnalcılığının tarihlenmesi; hayatının dönemlere ayrılması ve Jöntürk hareketine dahil

edilmesinden dolayı, Karasu'nun teslim ettiği jurnallerin tam sayısını tespit etmek mümkün değil. Bilinen sadece üç jurnali bulunmaktadır ve bunlar, gerek tek başlarına, gerekse birlikte ilginç bir bütünlük arz etmektedir.

Yukarıda da anlatıldığı gibi, bu jurnallerde halkı bozacak zararlı fikirler ihtiva eden ve onları isyana teşvik edeceği iddia edilen gazetelerin okunması, şüpheli bazı teröristlerin eylem yapmak için İstanbul'a girmek üzere oldukları ve isimleri geçen bazı şahısların Avrupa'daki "fesâd" ehli diye adlandırdığı Jöntürklere katılmak üzere gizlice gitmeleri gibi üç türde bilgiye yer verilmiştir. Bu şekilde bu üç jurnal, genel olarak jurnallerin ihtiva ettiği bütün ortak bilgileri ve özellikleri taşımaktadır. Bu durum, Emanuel Karasu'nun jurnallerinde çok seçici olduğunu göstermektedir. Bulgar eşkıyaların faaliyetlerini bildiren belgesi ise, jurnal haricinde değerlendirilmesi gereken ayrı bir vesikadır. Burada terör eyleminde bulunan bir siyasi grubun anarşist faaliyetlerini merkeze bildirmektedir.

Bu üç jurnal, Emanuel Karasu'nun bu konuda çok seçici olduğunu göstermektedir. Bulgar eşkıyaların faaliyetlerini bildiren belge ise, jurnal haricinde değerlendirilmesi gereken ayrı bir vesikadır. Burada terör eyleminde bulunan bir siyasi grubun anarşist faaliyetlerini merkeze bildirmektedir.

DEĞERLENDİRME

Osmanlı tarihinin son dönemlerinde etkili olan Emanuel Karasu'nun hayatındaki belli dönemler ve icraatları sır olarak kalmaya devam etmektedir. Özellikle Sultan II. Abdülhamid'le olan karmaşık ilişkisi belirsizliğini korumaktadır. Yukarıda zikredildiği gibi, bir taraftan ciddi bir muhalif ve Jöntürk olarak II. Abdülhamid yönetimine karşı mücadele ederken, diğer taraftan da Jöntürklere ve faaliyetle-

olmasının öncesi veya sonrasına denk gelmesine göre, farklı yorumlar yapılabilecektir. Fakat elimizde böylesine bir bilgi olmadığı için, ihtimaller üzerinde yorum yapmak çok da tutarlı olmayacaktır.

Karasu'nun II. Abdülhamid'e toplam kaç jurnal verdiği ve jurnalcılığının kaç yıl sürdüğü sorularının cevabını verme imkânımız bulunmamaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi, jurnallerin ilginç ve garip bir şekilde imha

Tıpkı Emanuel Karasu'nun hayat hikâyesinde olduğu gibi, gerek II. Abdülhamid'le olan karmaşık ilişkisi ve gerekse jurnalleri, aydınlatılmayı bekleyen çok önemli tarihi olgular bütünü olarak karşımızda durmaktadır.

NECMETTİN ALKAN
KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ
TARİH BÖLÜMÜ

DİPNOTLAR

- 1 Asaf Tuğay, *İbret. Abdülhamid'e Verilen Jurnaller ve Jurnaleiler*, İstanbul 1935, s. 17.
- 2 Süleyman Kani İrtem, *Abdülhamid Devrinde Hâşiyelik ve Sansür. Abdülhamid'e Verilen Sansürler*, Osman Selim Kocahanoğlu (Yay.), İstanbul 1999, s. 138-139.
- 3 Edhem Eldem, "Emanuel Karasu Biyografisine Bir Devam?", *Toplumsal Tarih*, sayı 4/23, İstanbul 1995, s. 43.
- 4 Aktaran: Eldem, s. 44.
- 5 Fethi Okyar, *Üç Devirde Bir Adam*, Cemal Kutay (Yay.), İstanbul 1980, s. 45.
- 6 A. L. Macfie, *Osmanlı'nın Son Yılları 1908-1923*, Damla Acar/Funda Soysal (Çev.), İstanbul 2003, s. 39.
- 7 http://www.mason.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=13&Itemid=27, 10 Ekim 2007; Macfie, s. 42.

- 8 Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Metin Kıratlı (Çev.), 3. Baskı, Ankara 1988, s. 211.
- 9 Halil Ersin Avcı, *İngiliz Gizli Raporu. Türkiye 1908*, İstanbul 2005, s. 1001.
- 10 *Encyclopaedia Judaica*, "Carasso, Emanuel", 2. Baskı, 4. cilt, s. 460.
- 11 Angelo Iacovella, *Gönye ve Hilal. İttihad-Terakki ve Masonluk*, Tülin Altunova (Çev.), 2. Baskı, İstanbul 2005, s. 40-41; Macfie, s. 39.
- 12 Feroz Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme*, İstanbul 1985, s. 168.
- 13 Aktaran: Roni Margilius, "Hüseyin Cahit'in Ağzından Emanuel Karasu", *Toplumsal Tarih*, sayı 5/26, İstanbul 1996, s. 55.
- 14 Francis Mc Cullagh, *Abdülhamid'in Düşüşü. Osmanlı'nın Son Günleri*, Nihal Önal (Çev.), 2. Baskı, İstanbul 2005, s. 250.

- 15 Ali Ergenekon (Yay.), *Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları. Sultan Abdülhamid*, 4. Baskı, İstanbul 1996, s. 352.
- 16 "Wie Abdul Hamid abgesetzt wurde", *Frankfurter Zeitung*, 30 Nisan 1909, sayı 119, Abend Blatt, s. 1-2.
- 17 Feroz Ahmad, s. 168-169.
- 18 *Encyclopaedia Judaica*, s. 460.
- 19 Mc Cullagh, s. 250.
- 20 Roni Margulies, "Emanuel Karasu Biyografisine Bir Başlangıç", *Toplumsal Tarih*, İstanbul 1995, sayı 21, s. 25.
- 21 Asaf Tuğay, s. 39-40
- 22 BOA, Y.E.E. 15/95; Asaf Tuğay, s. 40.
- 23 BOA, Y.E.E., 15/96; Asaf Tuğay, s. 40.
- 24 Asaf Tuğay, s. 39.
- 25 BOA, Y.PRK. SGE, 9/118.